

II. A III. ÉPÍTÉSZEETTÖRTÉNETI ÉS MŰEMLÉKVÉDELMI KONFERENCIA

II. DIE III. KONFERENZ FÜR ARCHITEKTURGESCHICHTE UND DENKMALPFLEGE

DR. MAJOR MÁTÉ akadémikus

ÉPÍTÉSZEETTÖRTÉNET ÉS MŰEMLÉKVÉDELEM

A *Magyar Tudományos Akadémia* — pontosabban az *Akadémia Építészet-történeti és Elméleti Bizottsága* — 1957-ben — úgy hiszem — jelentős kezde-ményezéssel fordult a szomszédos országok akadémiaihoz. Összefogásra, együttműködésre hívta fel a történelmi múltban és a jelenben gazdaságilag, politikailag, kultúrában érintkező, egymásrautalt, összefonódott népek e leg-felsőbb tudományos szerveit, hogy a kölcsönös segítség, a tervszerű kollektív munka szocialista elve alapján egyedül meg nem, vagy alig megoldható épí-tészet-történeti problémáikat közösen munkálják és közösen oldják meg. A fel-hívásra válaszképpen immár harmadszor ül össze a testvérakadémiák küldöt-teinek konferenciája, hogy az 57-ben megindult, kissé lassú tempóban, még mindig elég kezdeti fokon mozgó, munkát lendületbe hozza. Ehhez — termé-szetesen — előbb fel kell mérnie az eddig végzeteket, és meg kell állapítania a további teendőket.

Ezek a teendők nyilván nemcsak az építészet-történet művelésére vonat-koznak, hanem annak egyik legfontosabb segítőjére: a műemlékvédelem tudománya-ra is. Én, itt most, ez utóbbiról fogok beszélni.

Bevezetőül csaknem teljesen és szószerint elmondhatom az első kon-ferencia megnyitójában a műemlékvédelem tudományáról mondottakat, újból aláhúzáván ennek ideológiai jelentőségét.

Az építészet-történet tudománya nemcsak korabeli feljegyzések, írásos dokumentumok adataira támaszkodik, hanem a legközvetlenebb, legmeg-bízhatóbb anyagi forrásokra, az egészben, részben, vagy akár csak nyomok-ban megmaradt tárgyi emlékekre is.

E tárgyi emlékek kutatói, feltárói, restaurálói, ápolói, egy sajátos tudomány-mesterség segítségével, mintegy vallatják a múlt építményeit, ezek romjait, köveit, s felkészültségük, tudásuk, tudományuk színvonalától függ, hogy ez a vallatás milyen eredménnyel jár: a „kövek beszéde” mennyire közelíti meg a valóságot, a viszonylag legigazabb igazságot. A múlt tárgyi maradványainak vallatása, azonban nemcsak egyik fő forrása, s, ennek ára-dásával színvonal-emelője az építészet-történet tudományának, hanem for-dítva is, ezek „vallomás”-a annál igazabb, a valósághoz közelítőbb, minél magasabb rendű a kor építészet-történet- tudománya, s ennél fogva minél helye-sebb a tudósok történet-szemlélete. Vagyis az építészet-történet és a műemlék-védelem tudománya a kölcsönhatások dialektikájában fejlődik, halad előre.

Ha tehát az építészet-történet tudományának egyes, egyedül meg nem, vagy alig megoldható problémáit közösen kívánjuk munkálni és megoldani,

elkerülhetetlen, sőt parancsoló szükségesség, hogy a műemlékvédelem tudományának egyes problémáit is közösen munkáljuk és oldjuk meg. Ezt azonban csak akkor tehetjük, ha, mindenekelőtt, megkíséreljük országaink műemlékvédelmi — kutatási, restaurálási, karbantartási — munkáiban érvényesített elvek, módszerek, eszközök egyeztetését, egységesítését, és ha állandósítjuk az elméleti és gyakorlati műemlékvédelmi munkára vonatkozó hazai tapasztalatok szó- és írásbeli állandó cseréjét. Csak így nyúlhatunk hozzá — figyelembe véve természetesen a helyi körülmények sajátosságából adódó különbözőségeket — egyes műemlékvédelmi problémák közös megoldásához, mint a közös építészettörténeti problémák megoldásának egyik feltételéhez.

Az egyeztetési-egységesítési feladatok egyik elsője kell, hogy legyen: az építészettörténet, s ebben a műemlékvédelem, *egységes terminológiájának* kidolgozása. A magyar Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottsága már egyszer — talán egy évtizednél is több idővel ezelőtt — próbálkozott azzal, hogy az archeológia, a művészet- és építészettörténet, meg az aktuális építészeti művelése során használt szakkifejezéseket egyeztesse és egységesítse, s e próbálkozását egy kis, sokszorosított, ábrákkal megvilágosított értelmezőszótárban ki is adta. Az említett tudományterületek azonban jórészt még ma is különböző nyelven beszélnek, holott ha igazi tudományt akarnak produkálni, egyre inkább együtt kell működniük, s egyre inkább meg kell érteniük egymást.

Ez a helyzet — alighanem — az együttműködést kívánó többi ország e tudományterületein is, kézenfekvő tehát, hogy a probléma megoldásában is együttműködjünk. El kéne határozni ezért, hogy előbb, záros határidőn belül, minden akadémia a maga országában végzi el ezt az egységesítő munkát, aztán pedig vállalt együttműködésünk keretében történik meg a nemzetközi egyeztetés. Ehhez — esetleg már most — *nemzetközi bizottságot kellene létrehívni*, mely, az egyeztetés elvégzése után, előkészítené a résztvevő országok, említett területekre vonatkozó, szakkifejezéseinek egy soknyelvű *értelmező szótárban* való kiadását. Nem hiszem, hogy hangsúlyozásra szorul: milyen jelentősége lenne ennek a különböző nyelvű publikációk jobb megértésében, a terminológiai különbözőségeiből származó félreértések kiküszöbölésében.

Egy másik, fontos feladat lenne, a műemlékvédelem jelenlegi törvényrendelet-szervezet-nyilvántartásbeli állapotának rögzítése, és — az eddiginél teljesebb, átfogóbb — kölcsönös megismertetése. A magyar műemlékvédelem felszabadulásutáni eddigi tevékenysége során elért eredményei között azzal dicsekedhet, hogy van egy *törvényerejű rendelete* — az 1949. évi 13. tvr. —, mely az európai műemlékvédelemnek, az időponthoz viszonyítva, alighanem legfejlettebb elvi és gyakorlati problémáit, feltételeit kodifikálta. E törvényerejű rendelet értelmében és alapján elkészült a magyar *műemléki nyilvántartás* és a teljes *műemléki jegyzék*, mint a konkrét műemlékvédelem — és az erre épülő elméleti és gyakorlati tudományos munka — alapvető feltétele. A magyar rendeletnél is, nyilván, korszerűbb az 1958. évi csehszlovák műemlék védelmi törvény, mely ilyképpen mindnyájunk számára fontos tanulságokkal szolgálhat.

Helyes lenne, ha a Konferencia által, már 1957-ben vállalt együttműködésben résztvevő szomszédos és baráti országok hasonlóképpen létrehoznák, illetve publikálnák saját műemlékvédelmi törvényüket-rendeleteiket, műemléki nyilvántartásukat és jegyzéküket. Ezeket az írásbeli anyagokat, amennyiben rendelkezésre állnak azonnal, amennyiben készülnek, elkészülé-

sük sorrendjében ki kellene cserélni, ami fokozottabban elősegíthetné a kölcsönös kutatás és együttműködés lehetőségeit.

Harmadik fontos feladat lenne, az egyes szomszédos és baráti országokban kialakult tudományos *műemlékvédelmi elveknek és módszereknek* kölcsönös megismertetése, megvitatása, egyeztetése és — amennyire ez lehetséges — egységesítése. A műemlékvédelem gyakorlata során felmerülő *általános* és helyi, *speciális problémák* megoldása folyamán szerzett tapasztalatok cseréje, különösen nagy jelentőségűnek látszik.

E — mindkétfajta — problémák közé tartoznak többek között a helyes *történeti-művészeti szemlélet* műemlékvédelmi érvényesítése módjainak, követezőleg a műemlékek *kiválasztásának* elvi szempontjai is (ugyancsak az általánosak és a helyileg speciálisak egyaránt). E kiválasztás szempontjai nyilvánvalóan nem lehetnek azonosak *jelenlegi* — aktuális — esztétikai szempontjainkkal, hanem az adott kor esztétikai szempontjaihoz kell, hogy igazodjanak. Vagyis az adott korra jellemző alkotásokat kell kiemelnünk, mert ezek a fontosak a helyes szemléleten alapuló építészettörténet-tudomány számára. S ez már azt a problémát is eldönti, hogy nemcsak esztétikai — művészeti — szempontok lehetnek a kiválasztás indokai, hanem egyedül a történetiek is, ami egyben kiterjeszti a kiválasztás feladatkörét — egyebek mellett — az ipari- és a népi-építészeti emlékekre is, hiszen — az utóbbiaknál — talán lényegesebb a történeti, néprajzi, mint a művészeti érték. A problémát tovább bonyolítja a hely és a táj sokféle — köztük történeti — adottsága, sajátossága, az emlékek bősége vagy szűkössége stb. stb., melyek mindegyike a relatív-értékek kategóriájával gazdagítja a kiválasztás szempontjait.

A helyes kiválasztás problémájához szorosan kapcsolódik a védelem *korhatárának*, vagyis annak problémája, hogy mely időpontig megépült épületek részesülhetnek intézményes védelemben. Jelenlegi álláspontunk szerint egy emberöltő, kb. ötven év, az a történelmi távlat, melynek révén az értékelés és kiválasztás objektivitása még biztosítható. Nem szabad azonban megfélekednünk arról, hogy éppen az utolsó ötven év hatalmasan kibontakozó építőtevékenysége olyan jelentős építészeti alkotásokat produkált és produkál nap-mint-nap, hogy az utókor kiválasztó tevékenysége számára, ezeknek előzetes védelméről is kellene valamiképpen gondoskodnunk. Az élő, most alkotó építészet alkotásait illetően a szerzői jogvédelmet kodifikáló törvények — *expressis verbis*, vagy legalábbis értelemszerűen — biztosítanak védelmet, sőt egy ideig a szerzők halála után is. Gondoskodnunk kellene azonban a szerzői jog védelmén és a kiválasztott műemlékek védelmének törvényén kívül álló, a kettő között esetleg kallódó, alkotások elővédelméről is. Ezt azonban egyelőre csak a megállapított korhatár rugalmas kezelésével, a kiválasztás folyamatának állandóvá, élővé tételével lehet sikeresen megoldani.

A műemléki *feltárás és megkutatás* problematikája is ide tartozik, s egyre inkább alapvetővé válik a megőrzés, illetőleg a helyreállítás szempontjából. Nálunk Magyarországon jóideig olyanféle „munkamegosztás” érvényesült, mely szerint mindaz, ami a földben van, a régészek, mindaz, ami a föld felett, a műemlékvédők hatókörébe tartozik. Az elkövetett kisebb-nagyobb hibák sorozata vezetett annak felismeréséhez, hogy a föld alatti dolgok feltárásánál az archeológus nem nélkülözheti az építész-kutatót, a föld felettiéknél megkutatásánál viszont az utóbbi nem nélkülözheti az archeológus tevékeny közreműködését. A magyar műemlékvédelem számára különösen fontos ez a közre-

működés, hiszen, történeti emlékeink nagymérvű pusztulása következtében, építészettörténetünk nem egy problémája számára jórészt csak a föld alatt, vagy az újabb rá- és átépítésekkel vizuálisan esetleg teljesen átformált épületek falaiban rejtelkedő részletekből lehet tudományos értékű bizonyítékokat kihámozni, következtetéseket levonni.

És ide tartozik, az előbbiek nyomán, a műemlékmegőrzés — s ebben a romvédelem —, valamint a restaurálás eljárásainak kérdés-komplexuma is. Hogy vajon a föld felett megmaradt, vagy a földből kibontott rommaradványok megtartása, további romlásának megakadályozása, milyen módszerrel történik, s hogy a védelem ürügyén — minden szabad felületükön újonnan burkolt falcsonkok műemléknek tekinthetők-e még? — e komplexumba tartozik. Hogy romos épületek helyreállításánál a hiányzó részek pótlása, a meglévők kiegészítése, milyen eljárással hajtható végre, s az új részek milyen mértékig követhetik a régit, s milyen mértékben kell különbözniök attól, hogy a régi és az új világosan különválják, s ne kísértsen a purista hamisítás réme? — e komplexum része. Hogy műemléki maradványok, régi épületrészek — a jobban használhatósággal, vagy az új funkcióval kapcsolatos — nagyobb mérvű védő-kiegészítése, bővítése, valami új egységbe foglalása mennyiben követeli a régihez való alkalmazkodást, hangulatának stiláris-formális visszacsendítését, vagy, épp más módon, csak a kor modern szemléletével, eszközeivel, módszereivel oldható meg a probléma, éppen a réginek kontrasztos kiemelése, s az ebben megnyilatkozó tényleges megbecsülése érdekében? stb. stb. — része a komplexumnak. Mind e problémák művelésének jelenlegi felfogását illetően kétségtelenül vannak közös vonások, és eltérések is, a szomszédos és baráti országok műemlékvédelmének gyakorlatában, de éppen ez utóbbiak nyújtják lehetőségét és indokolják szükségességét a rendszeres tapasztalatcserének.

Ide tartoznak az eredeti funkciójukat elvesztett műemléki épületek — várak, kastélyok, egyes templomok — megtartását, őrzését biztosító, célszerű felhasználásának, funkcionális korszerűsítésének s köztük — különös fontossággal — a műemléki lakóépületek tovább-használásának, következőleg minden vonatkozású modernizálásának kérdései is. Ezeknek nem csupán a műemlékvédelem hatékonyabbá tételében van jelentőségük, hanem mindenek felett abban, hogy a mindennapi használat lehetősége révén, állandó kapcsolatba kerülnek a társadalom legszélesebb rétegeivel, s így történeti mondanivalóikkal, művészeti — esztétikai — kvalitásaikkal állandóan hozzájárulhatnak az ismeretek gyarapításához, a közízlés fejlesztéséhez, a szocialista műveltségi színvonal állandó emeléséhez.

A legfontosabb problémák közé tartoznak végül a műemlékek környezetének, a műemléki együtteseknek, a városképeknek védelmi problémái. Bármely nagy jelentőségű műemlék hatását is tönkretelheti a környezetben megépülő olyan építészeti vagy műszaki jellegű létesítmény, melynek telepítéséről és formálásáról nem törődnek e hatás töretlen megőrzésével. Értelemszerűen vonatkozik ez kisebb-nagyobb műemléki együttesek, több műemlékkel gazdag, a történelmi város szerkezetét és kontúrját őrző városmagok, városrészek — és képek — rezervátumszerű megőrzésének problémáira is. E problémákban — értebb szemléletük, sokoldalúbb gyakorlatuk révén — éppen az ilyen történelmi városokban gazdagabb országok lehetnek a többiek hatékony segítségére. A harmadik „Építészettörténet és Műemlékvédelem” elnevezésű konferencia tematikája e problémák területén kapcsolódik a párhuzamos,

„Városépítéstörténet és Történeti Városok Újjáépítése” elnevezésű Konferencia tematikájához, azzal a különbséggel, hogy míg az utóbbi a modern városépítéssel, az előbbi az építészettörténet és műemlékvédelem felől közelíti meg a szétbonthatatlanul *egy* problematikát.

A módszerekre vonatkozó szó- és írásbeli tapasztalatcsere rendszeressé tétele mellett, helyes és igen termékeny feladat lenne közös tanulmányutakon, de legalábbis a két-háromévenként rendezett konferenciák alkalmával, a rendező ország *egy-egy konkrét műemlékhelyreállításán* dokumentálni és demonstrálni az előbbieken felsorolt problémák konkrét megoldását, közvetlen és eleven megvitatás, értékelés, és előremutató következtetések levonása érdekében.

Mind e — felsorolt és ide értendő — feladatok országonkénti és közös — összehangolt — művelésének és az elért eredmények elméleti és gyakorlati értékesítésének alapvető feltétele a *publikálás*, és az általános sokrétű *publikációcsere*. Ennek a cserének ki kellene terjednie a megjelenő összes, idevágó könyvekre és folyóiratokra, és nemcsak az egyes akadémiák, hanem a különböző műemlékvédelmi szervek, intézmények kiadványaira is. Mérlegelni kellene, ilyen *publikációk kölcsönös és közös megjelentetésének* gondolatát is, különösen egy közös több nyelvű, időszakos nemzetközi *építészettörténeti és műemlékvédelmi folyóirat* kiadását, annál is inkább, mert ilyent Nyugaton — szélesebb témakörrel — a déli-keleti imperialista törekvések szolgálatában — rendszeresen megjelentetnek (*Süd—Ost Forschungen*), s ennek megfelelő, legalább az építészettörténet-műemlékvédelem tudományára kiterjedő, ellensúlyozására nagy szükség lenne.

E folyóirat létrehozásának lehetőségeit, feltételeit, a Konferencia vitassa meg, és — amennyiben egyetért vele —, küldjön ki bizottságot a kiadvány megjelentetésének, szerkesztésének, minden vonatkozású előkészítéséhez. A bizottság feladata lenne — többek közt — javaslatétel a nemzetközi szerkesztőbizottság összeállítására, a folyóirat tematikájára — mely elsősorban az együttműködés, a közös kutatások eredményeit lenne hivatott felsorakoztatni —, formai kialakítására stb. stb.

Ezek azok a feladatok, melyeket a harmadik Konferencia elé terjesztek, hogy azokat megvitassa, véleményét róluk kialakítsa, és határozatait meghozza együttműködésünk továbbfejlődése, a közös munka eredményeinek kibontakoztatása, szép tudományunk gazdagodása érdekében.

DR. M. MAJOR

ARCHITEKTURGESCHICHTE UND DENKMALSCHUTZ

Die Ungarische Akademie der Wissenschaften — genauer gesagt der *Ausschuß für Architekturgeschichte und Theorie* wandte sich 1957 mit einer — meines Erachtens — bedeutenden Anregung an die Akademien der Nachbarländer. Darin werden die höchsten wissenschaftlichen Organe der in der historischen Vergangenheit und auch in der Gegenwart in wirtschaftlicher, politischer und kultureller Hinsicht miteinander verkehrenden und aufeinander angewiesenen und ineinander verflochteten Völker zum Zusammenschluß zwecks Kooperation angerufen, um auf Grund des sozialistischen Prinzips der gegenseitigen Hilfe und der planmäßigen Gemeinschaftsarbeit, baugeschichtliche Probleme, die die einzelnen Länder allein nicht oder nur unzureichend zu meistern vermögen, gemeinsam auszuarbeiten und zu lösen. Als Antwort auf diesen Anruf wird nun zum drittenmal die Tagung der Delegierten der betroffenen Länder zusammentreten um die bereits 1957 eingeleitete, aber immer noch einigermaßen langsam vorausgehende Arbeit, die bereits noch in den Anfängen steckt, in Schwung zu bringen. Um dies tun zu können, muß man zuerst einen Rückblick auf das bisher Geleistete werfen und die in der Zukunft zu lösenden Aufgaben zu bestimmen.

Diese beschränken sich selbstverständlich nicht nur auf die Pflege der Bauwissenschaft, sondern erstrecken sich auch auf eine der wichtigsten ihrer Hilfswissenschaften, auf den Denkmalschutz. Ich werde jetzt über die Fragen des letzteren sprechen.

Als Einföhrung kann ich Ihnen das in der Eröffnungsrede der ersten Tagung bereits Gesagte beinahe unverändert und wortwörtlich wiederholen, wobei ich, den Nachdruck auf die ideologische Bedeutung legen möchte.

Die Wissenschaft der Baugeschichte stützt sich nicht nur auf die Daten, wie sie in den gleichzeitigen Aufzeichnungen und Unterlagen zu finden sind, sondern auch auf die unmittelbarsten verlässlichsten Materialquellen, die gänzlich, oder zum Teil unversehrt gebliebenen oder gar nur in Spuren vorhandenen Denkmäler.

Diejenigen, die sich mit der Erforschung, Erschließung und Wiederherstellung von Denkmälern befassen, lassen sozusagen die Bauten der Vergangenheit mit Hilfe einer spezialisierten Wissenschaft reden und es liegt an ihrer wissenschaftlichen Rüstung, an ihrem Können an dem Stand ihrer Wissenschaft welcher Erfolg dieses Verfahren beschieden sein wird, inwieweit die Sprache der Steine, die Wahrheit, die verhältnismäßig richtigste Wahrheit aussagen werden. Die Forschung der gegenständlichen Vergangen-

heits-überreste ist nicht nur eine der bedeutendsten Quellen und im Falle, daß sie sich reich ergießen ein Mittel zur Vervollkommnung der bauhistorischen Wissenschaft, sondern es gilt auch umgekehrt, daß das Geständnis, welches sie ablegen, umso wahrer und wirklichkeitsnäher sein wird, einen je höheren Stand die zeitgenössische Bauwissenschaft erreicht hat und demzufolge je richtigere Anschauungen die Wissenschaftler haben. Mit anderen Worten vollzieht sich die Entwicklung der Wissenschaft der Baugeschichte und die des Denkmalschutzes im Zuge der Dialektik der Wechselwirkungen.

Sollen daher die einzelnen Probleme der Baugeschichte, die allein nicht oder nur unzureichend gelöst werden können, gemeinsam ausgearbeitet und gelöst werden, ist es unumgänglich notwendig auch die Teilprobleme der Wissenschaft des Denkmalschutzes gemeinsam herauszuarbeiten und der Lösung zuzuführen. Dies aber kann nur erfolgreich sein im Fall, wenn vor allem ein Versuch unternommen wird, die unserer Forschungsarbeit, Restaurations- und Instandhaltungstätigkeit zu Grunde liegenden Prinzipien, Methoden und Mittel in Einklang zu bringen und zu vereinheitlichen und wenn wir für eine ständigen schriftlichen und mündlichen Austausch der in der theoretischen und praktischen einheimischen Arbeit gesammelten Erfahrungen Sorge tragen. In dieser Weise können wir, — selbstverständlich nur unter der Berücksichtigung der Unterschiede, wie sie aus speziellen örtlichen Umständen erwachsen, — an die gemeinsame Lösung einzelner Probleme des Denkmalschutzes herangehen, was eine der Voraussetzungen für die Lösung der gemeinsamen baugeschichtlichen Probleme ist.

Eine der ersten Aufgaben, die uns die Zusammenarbeit stellt, ist in der Herausarbeitung einer *einheitlichen Terminologie* für die Baugeschichte und den Denkmalschutz gegeben. Der Ausschuß für Baugeschichte und Theorie der Ungarischen Akademie der Wissenschaften hat bereits einmal — ungefähr vor einem Jahrzehnt, den Versuch unternommen, die im Gebiete der Archeologie, der Kunst- und Baugeschichte und der aktuellen Architektur gebräuchlichen Fachausdrücke miteinander in Einklang zu bringen, und auf eine einheitliche Grundlage zu stellen. Der Ausschuß veröffentlichte als Ergebnis seiner Bemühungen ein illustriertes, kleines vervielfältigtes Appositionswörterbuch. Man spricht aber in den erwähnten wissenschaftlichen Gebieten immer noch verschiedene Sprachen, wo doch, wenn eine wahre Wissenschaft entstehen soll, die Zusammenarbeit intensiviert werden soll und man muß danach trachten, einander je besser zu verstehen.

Höchstwahrscheinlich befindet man sich in einer ähnlichen Lage auch in den wissenschaftlichen Gebieten der übrigen Länder, es liegt daher auf der Hand, an der Lösung dieses Problems zusammenzuarbeiten. Man müßte daher beschließen, daß diese Arbeit der Veröffentlichung zunächst in den einzelnen Ländern selbst bis zu einem festgesetzten Termin geleistet werden soll, um darauffolgend dieselbe im Rahmen der vereinbarten Kooperation im internatio-Maßstab in Einklang zu bringen. Zu diesem Zweck ist — eventuell schon jetzt — ein internationales Komitee zu bilden, welches nach Durchführung der Vereinheitlichung Maßnahmen einleiten würde, die darauf zielen, die Fachausdrücke der erwähnten Wissenschaftsgebiete der einzelnen Länder in einem mehrsprachigen *Appositions-Wörterbuch* zusammenfassend zu verlegen. Es dürfte einleuchten, welche Bedeutung dem Umstand zukommt, daß die in verschiedenen Sprachen abgefaßten Abhandlungen besser verstanden,

und die Mißverständnisse, die aus den Unterschieden in der Terminologie erwachsen, beseitigt werden könnten.

Eine andere, ebenfalls wichtige Aufgabe, die der Lösung harrt, wäre in der Festlegung des Zustandes in welchen sich der Denkmalschutz hinsichtlich der ihn regelnden Gesetze, Verordnungen, Organisationen und Registratur befindet, gegeben — wobei diese über den bisher üblichen Rahmen hinaus umfassend gegenseitig bekannt gemacht werden sollten. Als ein bedeutendes Ergebnis der im Gebiet des Denkmalschutzes in Ungarn seit der Befreiung des Landes geleisteten Arbeit ist die Erlassung einer gesetzkräftigen Verordnung — tvr. 13, 1949 — zu werten, die die theoretischen und praktischen Probleme des Denkmalschutzes mit aller Wahrscheinlichkeit nach dem Höchsteniveau der damaligen Zeit entsprechend kodifiziert. Fussend auf diese gesetzmäßige Verordnung, wurde ein *Register der Baudenkmäler* Ungarns mitsamt einem kompletten *Verzeichnis* derselben fertiggestellt — eine Voraussetzung für den konkreten Denkmalschutz und Grundlage für die theoretische und praktische Arbeit. Offensichtlich ist die in der Tschechoslowakei 1958 erlassene Verordnung über den Denkmalschutz noch zeitgemäßer, als die unsere in Ungarn und wir können dieser wichtige Hinweise entnehmen.

Es wäre wünschenswert, wenn die benachbarten und befreundeten Länder, die an der Tagung 1957 eine Verpflichtung zur Zusammenarbeit eingingen, ihre Gesetze, Verordnungen, Register und Verzeichnisse ebenfalls zusammenstellten und veröffentlichten. Diese Unterlagen sollten, falls sie bereits zur Verfügung stehen unverzüglich, wenn sie sich noch im Vorbereitungs-zustand befinden, sobald sie fertiggestellt sind, ausgetauscht werden. Dies würde neue Möglichkeiten zur gemeinsamen Forschungsarbeit schaffen.

Als die dritte Aufgabe, stellt sich uns eine gegenseitige Bekanntmachung der Prinzipien und Methoden des Denkmalschutzes wie sie sich in den einzelnen benachbarten und freundschaftlichen Ländern herausgebildet haben; dieselben sollen diskutiert, in Einklang gebracht und nach Möglichkeit vereinheitlicht werden. Besonders bedeutungsvoll kommt mir ein Austausch der Erfahrungen, die in der Praxis des Denkmalschutzes anhangig der Lösung *allgemeiner* und lokaler, *spezieller* Probleme gesammelt wurden, vor.

Zu diesen Problemen beider Art gehören unter anderen die prinzipiellen Gesichtspunkte (dies bezieht sich gleicherweise auf solche genereller und lokaler, spezieller Natur) nach welchem die Baudenkmäler auszuwählen sind und die Frage, auf welche Weise die *geschichtlich-künstlerische Anschauung* im Denkmalschutz zur Geltung kommen soll. Die Gesichtspunkte der Auswahl können mit jenen, die wir *gegenwärtig* aktuell in ästhetischer Hinsicht haben, selbstverständlich nicht übereinstimmen, sondern man hat diese den ästhetischen Gesichtspunkten der betreffenden Zeit anzupassen. Es müssen daher Werke, die das gegebene Zeitalter charakterisieren, hervorgehoben werden, denn nur diese sind für die, auf der richtigen Anschauungsweise basierende bauhistorische Wissenschaft von Bedeutung; daraus ist zu ersehen, daß für die Auswahl nicht allein die ästhetischen-künstlerischen Gesichtspunkte den Ausschlag geben, vielmehr kann es wohl sein, daß diese nur nach historischen Gesichtspunkten getroffen wird, wodurch der unter anderen auch Denkmäler industrieller und völkisch-baukünstlerischer Natur in den Aufgabenbereich der (Auswahl mit einbezogen werden, da bei den letzteren der geschichtliche volkskundliche) Wert unter Umständen noch den künstlerischen an Bedeutung übertrifft. Das Problem wird durch die Vielfalt der Gegenbeheiten von

Ort und Gegend, darunter solche der Historie und der Eigenart, die hohe oder geringe Zahl der vorhandenen Denkmäler usw. noch verwickelter Tatsachen, deren jede die Gesichtspunkte der Auswahl um Kategorien relativer Werte bereichert.

Mit dem Problem, das sich durch das Treffen der richtigen Wahl stellt, ist ein weiteres, das der *Altersgrenze* verbunden, es gilt nämlich darüber zu entscheiden, bis zum welchen Zeitpunkt man in der Zuerkennung des Denkmalschutzes berechtigterweise zurückgehen darf. Unser gegenwärtige Standpunkt in der Beantwortung dieser Frage geht dahin, daß ungefähr eine Generation, also etwa 50 Jahre die historische Perspektive darstellt, aus der gesehen die Objektivität in der Auswahl und Beurteilung als gesichert angesprochen werden kann. Wir dürfen aber nicht vergessen, daß die während der letzten fünfzig Jahre sich entfaltende Bautätigkeit bedeutende Bauwerke schuf und solche noch heute von Tag zu Tag hervorbringt, so daß hier zu Sicherstellung der Auswahlstätigkeit der Nachzeit in irgend einer Weise für eine Möglichkeit zum präventiven Schutz vorgesorgt werden müsste. Für die Werke in der Gegenwart schaffender, zeitgenössischer Architekten gewährt das Urheberrecht *expressis verbis* oder zumindest sinngemäß einen gewissen Schutz, sogar für eine gewisse Zeit nach ihrem Tode. Es müßte aber vorsorglich für Bauten im »Niemandland« zwischen den Gesetzten Schutz gesichert sein, solchen, denen dieser Schutz weder im Urheberrecht, noch im entsprechenden Denkmalschutzgesetz veraknert ist. Dieses Problem läßt sich aber vorläufig dadurch lösen, daß die festgesetzte Altersgrenze elastisch gehandhabt, und die Wahlprozedur ständig und lebensnah vorgenommen wird.

Diesem Problemkreis gehört auch die Frage der *Erschließung* und *Erforschung* der Denkmäler an, wobei diesen Tätigkeiten unter dem Blickpunkt der Bewahrung und der Wiederherstellung eine immer grundlegende Bedeutung zukommt. In Ungarn machte sich eine geraume Zeit hindurch eine Art von Arbeitsteilung geltend, die allen Bauten in der Erde dem Wirkungsbereich des Archeologen und diejenigen auf der Erdoberfläche in dem des Denkmalschutzes verwies. Es bedürfte einer Vielzahl von mehr oder weniger schweren Fehlern, bis man erkannte, daß bei der Erschließung unterirdischer Bauten die Mitwirkung des Architekt-Forschers, in derjenigen auf der Erdoberfläche die Arbeit des Altertumforschers nicht entbehrt werden kann. Eine besondere Bedeutung kommt dieser Kooperation im Denkmalschutz Ungarns zu, den die Bauhistoriker können zumal in Folge des weitgehenden Zerfalls unserer historischen Denkmäler bei einer Vielzahl von Problemen wissenschaftliches Beweismaterial größtenteils nur den Details, wie sie die Mauern der unterirdischen oder in visueller Hinsicht eventuell voll — auf umgeformten Baute liefern, entnehmen.

In diese Gruppe gehören auch — auf Grund des vorausgehend Gesagten die *Probleme der Denkmalbewahrung* und die der Verfahren des Ruinenschutzes und der Wiederherstellung, die Frage nach welcher Methode die auf der Erdoberfläche erhalten gebliebenen oder aus der Erde ausgegrabenen Ruinen-Überreste bewahrt und vor dem weiteren Zerfall geschützt werden sollen und ob die Mauer-Überreste, deren gesamte entblößte Fläche unter dem Vorwand sie zu schützen verkleidet wurden, als Denkmäler anzusehen sind. Aber auch die Fragen: in welcher Weise bei der Wiederherstellung von ruinösen Bauten die fehlenden Teile zu ersetzen, die bestehenden zu ergänzen sind, im welchen Umfang die neu erbauten Teile dem alten folgen sollen, damit

Alt und Neu streng auseinandergehalten bleiben, und wie man es schafft, daß man der Verlockung, puristischer Fälschung anheimzufallen, widerstehen kann, gehören hierher. Es gibt außerdem noch zahlreiche Probleme unter anderen bis zum welchen Grad bei Baudenkmal-Überresten und alten Gebäudeteilen, wenn diese zwecks einer besseren Nützung oder der Ausübung einer neuen Funktion in neue Einheiten zusammengefaßt werden, eine Anpassung an das Alte, ein Wachrufen der Stimmung, wie sie den alten Styl und Formen entspricht, gerechtfertigt erscheint, oder ob dieses Problem auf eine andere Weise, mit der modernen Anschauungsweise, mit Mitteln und Methoden, wie sie unsere Zeit bietet, gelöst werden kann, oder ob ein kontrastierendes Hervorheben des Alten um der darin zum Ausdruck kommenden faktischen Hochschätzung dienlich zu sein, erfolgen soll usw. usw. Zweifels-ohne gibt es in der Praxis des Denkmalschutzes der benachbarten Länder gemeinsame und unterschiedliche Züge in Bezug auf die Ansichten, wie all diese Probleme gemeistert werden sollen, aber eben diese Unterschiede bieten eine Möglichkeit zum systematischen Erfahrungsaustausch und gerechtfertigen denselben.

Hierher gehören die Fragen der Modernisierung der Baudenkmal-Wohnhäuser und der auf die zweckmäßige *Benützung*, *Bewahrung* und *funktionelle Modernisierung* hinzielenden Maßnahmen bei einzelnen Denkmalbauten, die ihre ursprüngliche Bestimmung bereits eingebüßt haben, wie Burgen, Paläste, Kirchen. Diesen kommt nicht nur hinsichtlich der Verbesserung des Denkmalschutzes Bedeutung zu, sondern vor allem des Umstandes wegen, daß diese Bauten durch die Möglichkeit des alltäglichen Gebrauches mit den breitesten Schichten der Bevölkerung ständig in Berührung kommen und da sie von der Vergangenheit erzählen, sie mit ihren künstlerisch-ästhetischen Eigenschaften zur Erweiterung der Kenntnisse zur Vervollkommnung des Gemeingeschmacks und zur ständigen Erhöhung des sozialistischen Bildungsniveaus beitragen.

Schließlich stellen sich uns die interessanten Probleme des Schutzes der *Umgebung der Denkmäler der Denkmalensembles und des Stadtbildes*. Die Wirkung des schönsten Baudenkmals vermag ein in der Umgebung erstelltes technisches oder architektonisches Objekt zunichte zu machen, wenn beim Bau und Ausgestaltung desselben kein Augenmerk der ungebrochenen Aufrechterhaltung dieser Wirkung geschenkt wird. Sinngemäß bezieht sich das Gesagte auf Fragen der reservatmäßigen Erhaltung der kleineren oder größeren Denkmalensembles, der an Denkmälern reichen, die historische Struktur und Umrisse wahrenen Stadtkerne und Stadtteile und Bilder. In der Lösung dieser Probleme können eben die Länder, die über eine Vielzahl solcher historischen Städte verfügen und demzufolge eine reifere Anschauungsweise und eine vielseitigere Praxis haben, den übrigen wertvolle Hilfe leisten. Der Themenbereich der dritten Tagung »*Baugeschichte und Probleme des Aufbaues*« berührt in diesem Fragegebiet die Thematik der parallelen Konferenz, die sich mit der »*Geschichte des Städtebaues und Aufbau in historischen Städten*« befaßt, jedoch besteht zwischen beiden Konferenzen der Unterschied, daß sich die letztere vom modernen Stadtbau ausgehend, während die erster von der Seite der Baugeschicht und des Denkmalschutzes der unzer trennbar einheitlichen Problematik nähert.

Außerdem, daß der mündliche und schriftliche Erfahrungsaustausch systematisch gemacht werden sollte, dürfte es nützlich und Aufschlußreich sein, anhand gemeinsamer Studienreisen aber zumindest anlässlich der zwei-

oder derjährlich einberufenen Tagungen konkrete Lösungen für die vorangehend angeführten Probleme *durch eine konkrete Denkmalwiederherstellung* im Gastgeberland zu dokumentieren, was zu ungebundenen und regen Diskussionen, Beurteilungen und Schlußfolgerungen anregen könnte.

Eine grundlegende Voraussetzung für die Bearbeitung der angeführten Probleme in den einzelnen Ländern und für die harmonische Gemeinschaftsarbeit dürften die Veröffentlichung der erzielten Ergebnisse und der im breiten Rahmen durchgeführte *Austausch von Publikationen* bilden. Dieser Austausch sollte sich auf die Gesamtzahl der publizierten einschlägigen Bücher und Zeitschriften erstrecken und nicht nur Veröffentlichungen der einzelnen Akademien sondern auch die der verschiedenen Organe und Institutionen für Denkmalschutz umfassen. Es sollte auch eine *gegenseitige und gemeinsame Veröffentlichung solcher Publikationen* insbesondere die Herausgabe einer mehrsprachigen Zeitschrift über Denkmalschutz in Erwägung gezogen werden und dies umso mehr, da eine solche, ein breiteres Themenbereich umfassende Zeitschrift im Westen im Dienste der süd—östlichen imperialistischen Bestrebungen regelmäßig erscheint (Süd—Ost Forschungen) und es bedürfe des Wettmachens derselben mit einer gemeinsamen Publikation, die sich wenigstens auf die wissenschaftliche Behandlung der Baugeschichte und des Denkmalschutzes erstreckt.

Die Konferenz möge die Möglichkeiten und Bedingungen für die Herausgabe dieser Zeitschrift diskutieren — und falls sie sich damit einverstanden erklärt — einen Ausschuß entsenden, der die allseitigen Vorbereitungsmaßnahmen zur Schriftleitung und Veröffentlichung derselben einzuleiten haben wird. Der Ausschuß sollte unter anderen einen Vorschlag zur Zusammensetzung des internationalen Redaktionskomitees ausarbeiten, sowie den Themenbereich der Zeitschrift — der in erster Linie die Ergebnisse der in Gemeinschaftsarbeit durchgeführten Forschungen umfassen soll — abgrenzen, über die Form der Zeitschrift entscheiden usw.

Diese sind also die Aufgaben, die ich der dritten Tagung zwecks Diskussion und Beschlußfassung unterbreiten möchte, um unsere Kooperation weiterzuentwickeln, der Entfaltung der Ergebnisse unserer Gemeinschaftsarbeit und der Bereicherung unserer schönen Wissenschaft zu dienen.